

تفکر، کلید رشد

باشد. در هر دوره‌ی سنی، قرآن‌خواندنی مطلوب است که باعث رشد انسان شود.

به‌منظور برنامه‌ریزی مناسب برای خواندن قرآن و بهره‌مندی از آن، باید دو موضوع را بررسی کرد:

● رشد چیست و انسان در هر مرحله از زندگی باید به چه سطحی از رشد برسد؟

● انسان در هر مرحله از زندگی چه اقتضائات و توان‌هایی دارد و چه نوع قرآن‌خواندنی برای او مناسب است؟

وقتی مفهوم «رشد» را در قرآن مطالعه می‌کنیم، متوجه می‌شویم شناخت عرفی ما از این مفهوم با آنچه خداوند معرفی می‌کند، متفاوت است. از منظر قرآن، رشد مخصوص انسان است و رشد طبیعی گیاهان و حیوانات، رشد به حساب نمی‌آید، حتی رشد طبیعی انسان هم رشد نیست. هر شکوفایی استعداد یا هر پیشرفتی هم برای انسان رشد محسوب نمی‌شود. رشد اصلاً مادی نیست، محدود به زندگی دنیا هم نیست؛ هرچند که رشد جسمی، شکوفایی استعدادهای مادی و پیشرفت‌های انسان در زندگی می‌تواند مقدمه‌ی

فقط قرآن است که همه‌ی توان انسان‌ها را بدون آسیب و به شکلی هماهنگ شکوفا می‌سازد و انسان را به رشد می‌رساند.

انسان به این دنیا آمده است تا رشد کند و به کمال برسد. بهشت جایگاه انسان رشدیافته است و این قرآن است که انسان را هدایت می‌کند، او را در مسیر کمال قرار می‌دهد و به رشد می‌رساند. امام کاظم علیه‌السلام می‌فرماید: «درجات بهشت به تعداد آیات قرآن است و به انسان گفته می‌شود بخوان و بالا برو». آن حضرت رشد و ارتقا را نتیجه‌ی قرائت قرآن معرفی می‌کنند (الکافی، ۱۴۰۷: ج ۲، ص ۶۰۵). پس هدف از قرآن‌خواندن باید دریافت رشد و شکوفایی توان‌های درونی

رضا دژبخش
کارشناس ارشد تفسیر قرآن
مریم خدادادی
کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث

قرآن سخن خدا و کتاب رشد و هدایت انسان است. هیچ کتابی مانند این کتاب نمی‌تواند همه‌ی نیازهای انسان را برآورده کند. قرآن نیازهای معنوی را به‌طور مستقیم و نیازهای مادی را با شکوفاکردن توان‌های انسان برآورده می‌سازد. عمل به فرامین این کتاب آسمانی توان‌های بالقوه‌ی انسان را فعال می‌کند و انسان توانمند می‌تواند نیازمندی‌های مادی خود را نیز تأمین کند. شاید بتوان چنین ادعا کرد که این

عکاس: ثریا ابراهیمی

چیستی و سیر رشد، از
منظر قرآن و اهل بیت (ع)

و ترجمه‌ی آیات و ارتباط مفاهیم آن‌ها توجه کند تا پاسخ نیاز و پرسش خود را بیابد و براساس آن، عمل شایسته‌ای انجام دهد. به این ترتیب نیاز نوجوان به واسطه‌ی مفاهیم قرآن برآورده می‌شود و تفکر در وجودشان به بالندگی می‌رسد.

در دوره‌ی چهارم رشد، همه‌ی عناصر ادراکی و رفتاری در وجود انسان به شکوفایی می‌رسند تا او فهمیدن قرآن و عمل کردن به آن را اساسی‌ترین نیاز خود برای رسیدن به رشد و سعادت بداند. سطح ارتباط با قرآن در این دوره، «تدبر در قرآن» است. تدبر در قرآن به معنای درس گرفتن از آیات برای زندگی و بهره‌مند شدن از آیات است؛ یعنی خواندن قرآن برای فهمیدن و عمل کردن؛ یعنی برنامه‌ریزی کردن برای زندگی براساس آموزه‌های قرآن که همراه با در نظر گرفتن عاقبت امور و نتیجه‌ی کارهاست. در دوره‌های بعدی، فرد می‌تواند به سطح‌های بالاتر تدبر در قرآن که جنبه‌ی اجتماعی دارد، دست یابد. انس با قرآن از ابتدای زندگی و در تمام طول آن برای انسان مفید و لازم است. در دوره‌ی اول که امکان ارتباط با قرآن در سطح بالاتر برای فرد وجود ندارد، این سطح از قرآن خواندن کودک را به همه‌ی رشد لازم می‌رساند؛ اما در دوره‌های بعدی، اگر سطح قرائت بالاتر نرود، هرچند انسان فقط به واسطه‌ی انس نیز از قرآن بهره‌مند می‌شود، اما به همه‌ی رشدی که می‌تواند از قرآن دریافت کند، نمی‌رسد. همین شرایط برای سطح‌های بعدی هم وجود دارد و انسان بزرگ‌سال برای دریافت کامل رشد از قرآن، ناگزیر از تدبر در قرآن است.

منابع

۱. اخوت، احمد رضا، ۱۳۹۴، معناشناسی رشد، تهران: انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت علیهم السلام.
۲. شیخ کلینی، ۱۴۰۷، کافی، قم: دارالکتب الاسلامیه.
۳. قاسمی، مریم، ۱۳۹۶، نگاهی اجمالی به دوره‌های رشد تفکر اجتماعی، تهران: انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت علیهم السلام.

زندگی، فقط در سطح «انس با قرآن» است. به این صورت که کودک در فضایی شاد و بانشاط آیات قرآن را از پدر و مادر خود یا از طریق پخش صوت می‌شنود و به آن آیات علاقه‌مند می‌شود و با آن‌ها انس می‌گیرد، حتی به تدریج آیات را حفظ می‌کند. این «انس با قرآن» پایه‌ی ارتباط با قرآن در همه‌ی دوره‌های بعدی است. بیان مفاهیم سنگین آیات و سوره‌ها در ارتباط گرفتن کودک با قرآن اختلال ایجاد می‌کند. همچنین وادار کردن کودک به حفظ و حتی شنیدن قرآن، ممکن است در او کراهت ایجاد کند و مانع از قرائت و رشد مبتنی بر آن شود.

۶۶ بستر رشد انسان زندگی طبیعی او در دنیا است؛ اما حقیقت رشد، فقط با خارج شدن از ولایت شیطان، پذیرش دین خدا، قرار گرفتن در مسیر حق و طی کردن مسیری محقق می‌شود که خداوند تعیین فرموده است

در دوره‌ی دوم، یعنی دوران ابتدایی اول و دوم، هم‌زمان با افزایش ظرفیت ادراکی کودکان، سطح ارتباط آن‌ها با قرآن نیز بالاتر می‌رود. در این دوره، همچنان شنیدن و خواندن سوره‌ها محور دریافت رشد هستند؛ با این تفاوت که لازم است از هر سوره یک پیام هم به کودک منتقل شود. البته انتقال پیام فقط با شنیدن یک نکته اتفاق نمی‌افتد، بلکه کودک باید این پیام را تجربه کند تا در وجود او به صورت یک باور ثبت شود. در این صورت است که کودک ضمن انس با یک سوره، به فهمی ساده اما درونی از آن سوره نیز دست پیدا می‌کند. به این سطح از ارتباط با قرآن اصطلاحاً «فهم قرآن» می‌گوییم. منظور از «فهم قرآن»، خواندن قرآن و فهم معنای الفاظ و عبارات آن نیست. لازم نیست معنی کلمات و ترجمه و تفسیر آیات و سوره‌ها را به بچه‌ها بگوییم. این مطالب برای آن‌ها جنبه‌ی آموزشی ندارد و باعث رشد آن‌ها نمی‌شود. چیزی که مهم است، انس با سوره‌ها و درونی شدن مفهومی ساده از آن‌هاست. در دوره‌ی سوم رشد، آگاهی فرد به نیازهایش بیشتر می‌شود. انسان در این دوران، درست یا غلط، فقط به اموری توجه می‌کند که به آن‌ها نیاز دارد. سطح ارتباط با قرآن در این دوره بالاتر می‌رود. به این صورت که ابتدا باید نیاز نوجوان به قرآن فعال شود، سپس این نوجوان، با کمک معلم، یک سوره را مطالعه کند، به معنی کلمات

رشد او باشند. واژه‌ی «رشد» به معنی شکوفایی توان‌های درونی انسان، در جهت خیر و صلاح فردی و اجتماعی اوست که منجر به اعتدالش می‌شود. بستر رشد انسان زندگی طبیعی او در دنیا است؛ اما حقیقت رشد، فقط با خارج شدن از ولایت شیطان، پذیرش دین خدا، قرار گرفتن در مسیر حق و طی کردن مسیری محقق می‌شود که خداوند تعیین فرموده است.

یکی از مهم‌ترین عوامل رسیدن به رشد «تفکر» است که در واقع کلید رشد به حساب می‌آید. نشانه‌ی رشد نزدیک‌تر شدن به خداوند و تجلی صفات او در انسان است (اخوت، ۱۳۹۴).

براساس مطالعاتی که در قرآن و روایات اهل بیت علیهم السلام صورت گرفته است، رشد انسان را می‌توان در شش دوره بررسی کرد (قاسمی، ۱۳۹۶). انسان رشد یافته در هر دوره از زندگی، انسانی معتدل و متناسب با سنش، دانا، توانا، مهربان و دوست‌داشتنی است. در دوره‌ی اول، انسان باید در بستر امن خانواده، در سطحی رشد کند که بتواند منظور دیگران را بفهمد و منظور خود را به شکل مؤدبانه به دیگران بفهماند.

در دوره‌ی دوم، انسان باید بتواند به واسطه‌ی مشورت با بزرگ‌ترهای اهل ایمان، کار درست را از بین کارهای متعدد تشخیص بدهد و اقدام به انجام آن کارها کند.

در دوره‌ی سوم، انسان باید به بلوغ عقلی برسد و حقوق خود و دیگران و کارها را بشناسد و به خوبی آن‌ها را ادا کند.

در دوره‌ی چهارم، انسان باید بتواند با دیگران ارتباط سازنده برقرار کند و منافع دیگران را به منافع خود ترجیح دهد.

در دوره‌ی پنجم، فرد باید برای حل مشکلات و ارتقای جامعه جریان‌سازی کند.

در دوره‌ی ششم، انسان باید به مرحله‌ی بندگی خدا برسد و جامعه را برای رسیدن به کمال، به سوی خدا راهبری کند.

قرآن خواندن رشد آفرین برای کودکان در دوره‌ی اول زندگی، یعنی از بدو تولد تا قبل از ورود به مدرسه، منحصر به تکرار شنیدن آیات است، به گونه‌ای که بچه‌ها به آیات محبت پیدا کنند و با آن‌ها انس بگیرند؛ زیرا کودکان در این دوره درک تفصیلی و عمیقی از مفاهیم و امور گوناگون ندارند. آن‌ها در عین حال به شدت از القانات محیط تأثیر می‌پذیرند، شنیدن و دیدن نشان فعال است و حافظه‌ی خوبی دارند. با توجه به این اقتضات، ارتباط مؤثر با قرآن در دوره‌ی اول